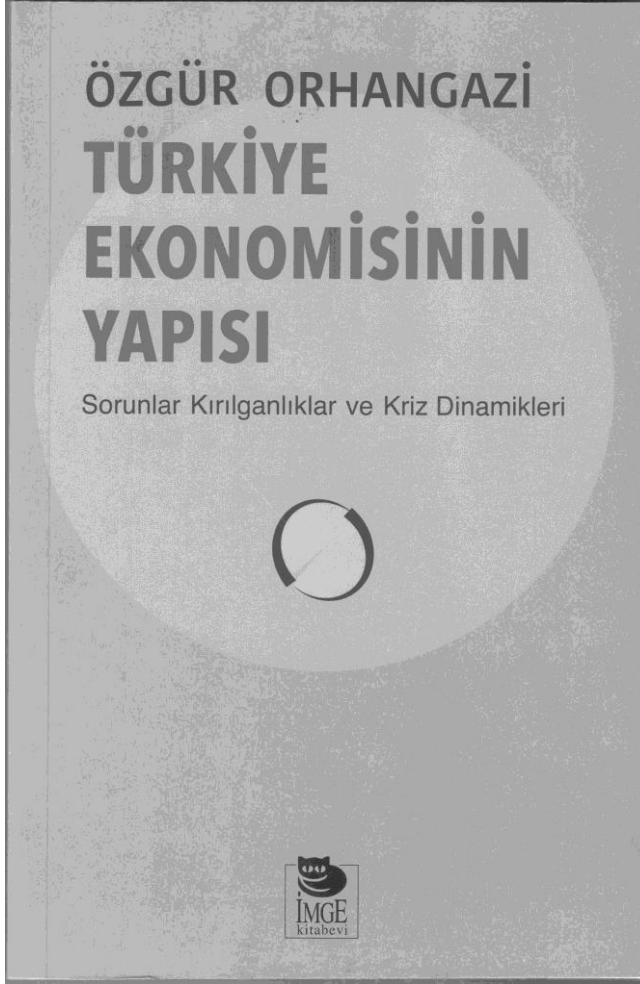

Kitap İncelemesi

Türkiye Ekonomisinin Yapısı

A. Eriñç YELDAN*

Özgür Orhangazi
İmge Kitabevi.

* Prof Dr Bilkent Üniversitesi

Özgür Orhangazi, neoliberal dönemde Türkiye ekonomisinin geçirdiği dönüşümü yakından inceliyor; yapısal sorunlarına, kırılma noktalarına, kriz dinamiklerine ışık tutuyor. Elbette “sıfırdan” başlamıyor. Arka planda dünya ekonomisinin Keynesçi düzenlemelerden neoliberalizme geçişi var. Bu büyük dönüşümün korumacı, planlamacı, müdahaleci Türkiye ekonomisine taşıdığı etkiler, şoklar söz konusudur. Kitap, dünyada ve Türkiye’de bu geçmişin aşamaları incelenerek başlıyor.

Orhangazi, neoliberal dönemin kritik bir aşamasına özel önem veriyor: Sermaye hareketlerinin serbestleştiği 1989... Sonraki yıllar, ağırlaşarak bugüne taşınan kırılma noktalarının, bozulmaların öyküsüdür.

Bu öykü, ekonominin dış kaynaklara giderek artan bağımlılaşması içinde seyrediyor. Çarpıcı sonuçları, uzantıları ayrintılı olarak izleniyor; çözümleniyor: Dört “kayıp” yıl, krizler, dış açıklar ve borçlar, inşaat odaklı büyüme, “erken sanayisizleşme”, artan proleterleşme içinde ücret payının seyri...

Dünya ekonomisinin merkezinden kaynaklanan finansal çevrimlerin Türkiye’ye yansımalarının 2013-2019 bilançosu, kitabın sonunda yer alıyor. AKP iktidarı, dış çalkantılara karşı savunma araçlarını yitirecek; adım adım ekonomiyi 2018’in döviz krizine, küçülen bir ekonomiye taşıyacak; politika seçenekleri arasında çaresiz kalacaktır.

Özgür Orhangazi’nin kitabı, bence, Türkiye ekonomisinin yakın geçmişini, neoliberal dönemin açmazlarını, sorunlarını kavramak isteyen herkes için çok önemli bir kaynak olacaktır.

Korkut Boratav

2020’ye yeni girerken Türkiye ekonomisinin yapısal nitelikli krizleri ve sürdürülebilir büyüme patikası üzerine çözüm önerilerini içeren yepyeni bir soluk aldık: Kadir Has Üniversitesi’nden Prof Dr. **Özgür Orhangazi**’nin yeni kitabı *Türkiye Ekonomisinin Yapısı*, İmge kitabevinden yayımlandı. Kitabın alt başlığı “*Sorunlar, Kırılma Noktaları ve Kriz Dinamikleri*” sözcüklerini taşıyor. Özgür hocanın

çalışması Türkiye ekonomisinin neredeyse yaklaşık kırk yıldır sürekli olarak saman alevi gibi parlayan büyüme ve sonrasında da birden bire çöküş şeklinde betimleyebileceğimiz genişleme – daralma –kriz döngüsünü yakından açıklıyor.

Aslında sadece Türkiye'ye özgü olmayan ve küresel kapitalizmin hemen her noktasına egemen olan bu süreci açıklayabilmek için Orhangazi, metodolojik yaklaşımını şu sözlerle vurguluyor: “*egemen iktisat anlayışının en önemli eksikliklerinden birisi, ekonomik büyüme ile krizler arasındaki çelişkili fakat bütünlüsel ilişkiyi ya tamamen gözden kaçırması ya da yanlış yorumlamasıdır. Ekonomik büyümenin yüksek ve istikrarlı olduğu dönemlerin iyi, doğru ve ‘piyasa dostu’ politikaların bir ürünü olduğu; ekonomik istikrarsızlık ve krizlerin ise politika yanlışlarının, devletin ekonomiye müdahalelerinin veya piyasanın tam bir serbestlik içerisinde çalışmasının engellenmesinin sonucu olduğu görüşü, bu yanlış yorumlamanın bir tezabürüdür*” (sf.13).

Orhangazi'nin 270 sayfaya yayılan dokuz bölüm içinde bizlere sunduğu analitik çerçevede Türkiye'nin içinde bulunduğu mevcut genişleme – kriz sarmalı, salt “yapısal reform eksikliği” ya da “demokrasi olmayan yere yabancı sermaye gelmez” sloganlarına indirgenebilecek basit bir olgu değildir. Türkiye'nin 2018'de içine sürüklendiği kriz de “...özellikle 2000'li yılların ortalarından itibaren ekonomiye hakim olan dış sermaye girişlerine bağımlı, borç artışına dayanan, inşaat odaklı büyüme modelinin yapısal nitelikli bir krizidir” (sf. 15). Kitabın birinci bölümünde Orhangazi dünya ekonomisinde son yarım yüzyılda yaşanan gelişmeleri iktisat bilimindeki dönüşümleri de izleyerek okuyucuya aktarmakta. Keynesçi (sosyal refah) genişleyici politikardan, muhafazakar neoliberal dönüşümlerin kurgulanması önce kar oranlarındaki gerileme ve sermaye birikiminde yaşanan tıkanma; sonrasında da finansallaşma yoluyla bu tıkanıklığın aşılması ve “refah devletinin” “yönetişimci” devlet olarak yerel ve uluslararası sermayenin stratejik gerekleri yönünde yeniden dönüştürülmesi bu bölümün ana fikirlerini oluşturmaktadır.

İkinci bölüm tarihsel bir perspektif altında Türkiye ekonomisinin dönüm noktalarını izliyor. Bu bölüm 1980'lerde neoliberalizme geçiş ile noktalanırken, üçüncü bölüm 1989'da finansal serbestleştirmenin tamamlanmasının ardından yaşanan döngüsel iş çevrimlerini ve Türkiye'nin “kayıp yılları” okuyucuya aktarıyor. Dördüncü ve beşinci bölümlerde 2000'ler sonrasında dış borçlanmaya dayalı ve inşaat odaklı büyüme stratejisinin sonuçları özetlenmekte. Altıncı ve yedinci bölümlerde ise işgücü piyasalarında emeğin konumu ve sektörel gelişmeler değerlendiriliyor. Eserin zirve noktası kuşkusuz sekizinci bölümde, mevcut 2018 krizinin ardındaki nedensel koşulların irdelenmesi oluşturuyor. Burada sadece olguların tarihsel anlatımıyla sınırlı kalınmayıp, bunun da ötesinde 2018'in “kim için?” ve “hangi sınıfların çıkarları için?” gerçekleştiği ve kuramsal olarak yepyeni bir tür krizi betimlediği açıklanıyor.

Orhangazi'nin Türkiye ekonomisinin kriz sürecini açıklanması üzerine en önemli uyarısı, sorunun “yapısal reformlar” ya da “Türkiye'de saf ve temiz bir kapitalist sistemin yerleşmemesi” şeklinde yapılan açıklamalar ile geçiştirilmeye

çalışılmasına karşı çıkışıdır. Hukuk, insan hakları ve demokrasi kuşkusuz Türkiye'nin en önemli çözüm bekleyen sosyal sorunlarıdır. Ancak bu talepler, “yabancı sermaye gelsin” veya ekonomik *büyümenin dar koridorunun* önü açılsın diye değil, çağdaş bir toplumun olmazsa olmaz koşullarını oluşturdukları nedeniyle sahip çıkılacak kavramlardır. Demokrasi ve büyüme arasındaki ilişkiler yumağı ise tek düze parametrelere indirgenemeyecek kadar karmaşıktır.

Kaldı ki Orhangazi'nin kitabın sonuç bölümünde vurguladığı üzere bu tür savlar “*Türkiye'nin üretim, ticaret ve finans bağlamlarında dünya ekonomisine eklenme biçimlerini göz ardı etmektedir. Hükümet(ler)in kayırmacı politikaları ile 'bir abbap çavuş (crony capitalism) kapitalizminin güçlendiği ve saf, temiz, kurallı bir kapitalizmin yerleşmesinin önüne geçtiği iddiası hem böyle idealize edilmiş bir kapitalist sistem olmadığını hem de Türkiye'de tarihsel olarak devletin ve hükümetlerin (tercibem politik olarak kendilerine yakın) 'sermayedar yaratma' misyonu üstlendiklerini gözden kaçırmaktadır*” (sf 251).

Aslında sorunun özü sitemseldir. Nitekim, Orhangazi'nin ifadeleriyle, bağımsız ve sürdürülebilir bir kalkınma stratejisinin tartışılmasının ön koşulu “*kapitalizm ve serbest piyasa fetişizminden, kapitalist birikim ve bölüşüm ilişkilerinin kaçınılmaz ve değiştirilemez olduğu inancından, piyasacı modellere bağlıktan vazgeçmenin gerekliliğidir. Bundan vazgeçmeden yüksek teknolojili, yüksek katma değerli ürünleri teşvik etmek, Ar-Ge'ye daha çok kaynak ayırma veya 'Sanayi 4.0'ı Yakalama' türünden temennilerin çok fazla anlamı olmayacaktır*” (sf 250)..

Orhangazi'nin özetleyen vurgusunu unutmadan, “... esas sorun, toplumun ihtiyaçlarının neler olduğunun belirlenmesi ve bunu sağlamak için kaynakların nasıl kullanılması gerektiğini mesele eden bir planlama kavramının yeniden düşünülme başlanmasıdır”.